GRAIUL ROMÂNESC

Organ al societății GRAIUL ROMÂNESC
Redacția și Administrația
Stradela Lahovari 7, București.

Iese lunar sub supravegherea unui Comitet
Abonamentul anual lei 100
in străinătate îndoit

ANUL II No. 7 IULIE 1928

CUPRINSUL:

PREȚUL 10 LEI

TIPARUL «CARTEA ROMÂNEASCĂ», BUCUREȘTI

55.283

S. Ieanu Dunărea 928.

GRAIUL ROMÂNESC

ORGAN AL SOCIETĂȚII GRAIUL ROMÂNESC

ANUL II No. 7 IULIE 1928

„LACUL OVIDULUI" ȘI ROMÂNII LA MAREA NEAGRĂ

In câteva note precedente am urmărit, mai ales cu ajutorul literaturii geografice, prezența Românilor, din timpuri foarte vechi, la gurile Dunării și pe țărmurile Mării Negre. Dacă știrile trecutului depărtat sunt mai puțin sigure, pentru sec. XVIII, deci cu o sută până la peste o sută cincizeci de ani înainte de încorporarea Dobrogei la România, avem dovezi indiscutabile că neamul nostru cerceta întreaga Deltă, unde impusese numeroase numiri românești și unde păstrase amintiri din vremea stăpânirii Venețienilor [1]. Chiar regiunea marilor lacuri era străbătută și numirea «Portița» apare pe o hartă engleză tipărită pe vremea lui Petru cel Mare [2].

Această populație care cutreiera tridentul Deltei și grindurile nisipoase care se înfig ca fine săgeți de aur în vechiul lac Halmyris [3], era în timpul verii alcătuită mai ales din pescari adunați aci din mari depărtări ale teritoriului românesc, iar în timpul iernii din păstori mai ales ardeleni care căutau, în aceste «smârcuri» ale Mării cu climat mai stâmpărat, iarba pururi fragedă și neacoperită de zăpezile așternute pe tot restul țărilor românești. Necontenit deci se auzia pe țărmurile Mării graiul românesc și aceasta lămurește cum s'au putut păstra numiri date de Români chiar în colțurile fără așezări statornice și foarte puțin umblate ale litoralului.

In afară de acești locuitori temporari se poate urmări, din timpuri destul de vechi, o populațiune românească *băștinașe* în satele și orașele din jurul Deltei, dovedind că migrațiunile sezonale nu se făceau în regiuni străine de neamul nostru. Asupra acestui subiect vom reveni însă într'un alt articol. De astă dată vom încerca să arătăm că Românii la sfârșitul sec. XVIII ajunseseră la țărmul Mării nu numai în Deltă și regiunea marilor lacuri, ci și mult mai la Sud, în preajma Constanței.

Vizitatorii Constanței și ai plajei dela Mamaia nu știu că frumosul lac Mamaia, — căruia îi întorc întotdeauna spatele, deși afară de Mare e singurul element de pitoresc din împrejurimea Constanței, — are un trecut și o tradiție respectabilă în legătură cu viața românească. In mijlocul acestui lac există o insulă încântătoare, unde rar se oprește o barcă — ce ar face

---

[1]) **G. Vâlsan.** *Românii în Delta Dunării la sfârșitul sec. XVIII*, în «Omagiu lui I. Bianu», Buc. 1927. — *Românii în Dobrogea*, în Analele Dobrogei, I (1920).

[2]) Id., *Românii la Marea Neagră*, Graiul Românesc I (1927) No 3.

[3]) Identificarea făcută de d. N. Iorga, se confirmă prin harta lui **Fr. von Weiss**, din 1829, unde lacul Razelm poartă și numele Halmyris.

nişte oameni pricepuţi din această insulă, în *altă* ţară! — şi care se numeşte «insula lui Ovidiu». De sigur toţi şi-au zis că e vorba de o numire recentă, dată de latinizanţii veacului trecut. De astădată nu e aşa. Pământul dobrogean frământat de războaie, necontenit pustiit, împestriţat cu atâtea neamuri, poartă în sine atâtea ruine străvechi în cât a căpătat însuşirea de a păstra, prin toate prefacerile sale, tradiţii care ating mai multe secole de vechime, iar uneori se urcă până la antichitate. «Vâlcovul» de azi nu e decât traducerea slavă a vechiului Lycostomo, «Dunavăţul» apare din primul portulan al lui Vesconte (1311) subt forma «le donavici», «Peceneaga» păstrează subt această formă românească, amintirea Pecenegilor. Constanţa, pe lângă numele său bizantin, a mai păstrat o tradiţie.

Renaşterea a fost puternic impresionată de episodul exilului lui Ovidiu. Se căuta locul unde nenorocitul poet şi-a ispăşit tainica vină şi părerile erau împărţite. Unii credeau că Ovidiu a fost exilat la Cetatea-Albă, unde există un lac «Vidov». Şi în ţările noastre ajunsese faima acestui lac. Miron Costin în «De neamul Moldovenilor» (1675) îl pomeneşte: «Ovidius au scris câteva cărţi şezând la Cetatea-Albă... şi pe numele lui este balta Vidovul la «Cetatea-Albă» (p. 17, ed. C. Giurescu). «O baltă ce este acolo (la Cetatea-Albă) Vidovul, pe numele acelui Ovidius este» (p. 44). Probabil Miron Costin lua ştirea din scriitorii poloni, căci Cantemir, în «Descriptio Moldaviae», vorbind de aceiaş baltă, citează pe istoricul Sarnicki (p. 9, ed. Acad.). Pe harta lui notează în acest loc „Ovidy lacus". Boscovich vorbeşte şi el de «lacul Ovidilui» lângă «Czetate-Alba» (Viaggio, p. 101).

Mai era şi altă părere: Ovidiu a trăit în Tomis, care e Chiustengea turcească. Şi aci se află un lac (Siut-ghiol) în mijloc cu o insulă unde se spune că ar fi mormântul poetului. Tradiţia trebue să fie destul de veche şi pentru acest „lac al lui Ovidiu", căci iată ce găsim în memoriile lui La Motraye, care străbate Dobrogea în 1711 şi 1714:

„De aci m'am dus la Baba (Babadag), *pe care unii geografi îl consideră drept Tomis*... bazându-şi părerea lor pe *un lac din vecinătate, al cărui nume vechiu Ovidovo* li s'a părut că are legătură cu numele lui Ovid". Călătorul e conştient de eroarea geografilor care confundă Babadagul cu Tomis şi de aceia coboară la Constanţa în căutarea urmelor lui Ovidiu.

„A doua zi dimineata i-am amintit de promisiune (preotului grec din Constanţa care ştia de Ovidiu, dar credea că a fost un sfânt catolic care a suferit martiriul pentru religie şi a fost închis într'un turn din marginea oraşului) şi am mers să vedem pretinsele *ruine ale turnului lui Ovidiu*. Nu le-am găsit tocmai impunătoare şi nu aveau nimic prin care să se deosebească de celelalte pe care le consider drept turnurile şi zidurile vechiului Tomis" (La Motraye, Voyages, 1727 vol. II, în Arhiva Dobrogei I p. 95—99) [1].

1) La Motraye ştie şi de „un sat din apropierea gurii râului Boristene (Nistru) numit Ovidowa", dar respinge părerea că aci ar fi locuit Ovidiu. Cu acest prilej adaugă următoarea observare caracteristică la acest călător care cunoştea bine neamurile Dobrogei: „Aceşti Geţi şi Sarmaţi (descrişi de Ovidiu) *astăzi cunoscuţi subt numele de Moldoveni, Valachi, Tătari, Cazaci, inundau ţărmurile Dunării* şi Nistrului" (p. 96).

Insemnările lui La Motraye sunt interesante fiindcă arată o tradiţie despre Ovidiu legată de pământul dobrogean şi anter.oară anului 1711. Ea exista şi la geografii străini care pomeneau de un lac dobrogean cu „nume vechiu" Ovidovo, dar şi la locuitorii Constanţei care ştiau de Ovidiu, arătau un turn cu numele lui, dar pierduseră cu totul noţiunea adevărului istoric privitor la acest poet. Se pare deci că preotul grec din Constanţa vorbea de o tradiţie *locală*, neinfluenţată de literatura cultă a Apusului.

Şi mai târziu întâlnim un nume care aminteşte pe Ovidiu, dat lacului Siut-ghiol. Astfel harta lui *Tob. Conv. Lotter*: Transylvaniae, Moldaviae, Walachiae, Bulgariae nova et accurata delineatio (între 1716-1760), notează aci: *Ovidowe Jezero*, iar harta lui Rigas Velcstinul, din 1797,[2]) adaugă lângă Tomis Consantza: ἐδῶ εξωρισθηο οβίδος.

O broşură de Brutto Amante: Ovidiu în exil (trad. de Clelia Bruzzesi, 1898, Buc.) dă elemente nouă cu privire la această tradiţie.

In 1802, „Monitorul şi alte ziare din Paris" anunţă săpături „la gurile Dunării", unde nişte ţărani au descoperit un mormânt. „Aceste locuri erau cunoscute *din timpii îndelungaţi* subt numele *Laculi Ovidii*". Un colonel german în serviciul Rusiei, citind comentariile în legătură cu Ovidiu, caută să lămurească lucrul şi publică un articol în „Decade" din 21 Martie 1803: „Lacul pe care Moldovenii îl numesc *Lagoul Ovidouloni* iar nu *laculi Ovidii*, se află în depărtare de 39 leghe de îmbucătura meridională a Dunării şi nu departe de acolo este situat oraşul Tomi". E vorba deci de Siut-Ghiol cu insula numită azi a lui Ovidiu. Colonelul atrage atenţia că un *Lagoul Ovidouloni* se află şi la gura Nistrului, în faţa Cetăţii Albe; numele pe care îl dau Moldovenii nu ar însemna „al lui Ovidiu" ci „*al oilor*" (lac des brebis). Renumitul Potemkin, venind în 1789 să împresoare Cetatea Albă, auzi şi el de *lagoul Ovidouloni* din apropiere. Prin el zvonul ajunse la urechia Ecaterinei II. Când pacea din 1791 întinse hotarul Rusiei până la Nistru, împărăteasa dădu ordin ca pe malul opus lacului să se înfiinţeze oraşul Ovidiopol, care există şi astăzi, (p. 26-29). — Brutto Amante vine la 1884 să vadă Constanţa şi insula din lac, atras de o scrisoare în care se descria „un lac care există acolo *numit de către popor Lacul lui Ovidiu*" (p. 35).

Deci tradiţia despre un „lac al lui Ovidiu" în preajma Constanţei, a persistat tenace până în timpurile noastre. Ea era păstrată de popor şi numirile care încurcă pe savanţii Apusului, arată cărui neam aparţineau păstrătorii acestei tradiţii. „*Laculi Ovidii*" şi „*Lagoul Ovidouloni*" (recte: *Ovidouloui*) sunt o singură numire *românească*, auzită de urechi străine subt două forme: *Lacul lui Ovidiu* şi *Lacul Ovidului*. Pentru noi are puţină importanţă polemica erudiţilor din preajma lui 1800, ca şi înţelesul pe care îl da poporul acestui nume: Ovid. Important este că aceste numiri înregistrate la 1802 şi 1803,

---

[2]) Care nu e decât harta descoperită de d. N. Iorga şi atribuită lui Iosif Meziodac *V. O. hartă a Ţării-româneşti şi un geograf dobrogean din circa 1780*. An. Ac. Rom. 1913. Un exemplar complect, pe care l-am găsit în Biblioteca Naţională din Paris, poartă şi numele autorului şi anul publicării.

sunt evident *româneşti*, atât la Nistru cât şi lângă Constanţa. Rămânând la Dobrogea ele arată că Românii atinseseră Marea şi în apropierea Constanţei *înnainte* de 1800, influenţând toponimia: „*Locuri cunoscute din timpii îndelungaţi subt numele Laculi Ovidii*".

Şi nu e de mirat că Românii, păstori sau agricultori locuind în sate, ajunseseră de mult pe malurile lacului Siut-ghiol (Numirea de azi: Mamaia, vine dela satul Mamakkioi, înregistrat de harta statistică rusă la 1855; a fost numit şi Canaraghiol — v. harta Scheda 1856 — după satul vecin Canara). Acest lac are însuşiri deosebite, cum îl arată şi numele: Siut-ghiol—Lacul de lapte. Din malul stâncos dela Canara ţâşneşte un izvor de apă dulce atât de puternic în cât poate mişca o moară, iar apele întregului lac sunt dulci, deci potabile, ceia ce e o raritate pentru ţărmurile mării în Dobrogea [1]). In vremea când stepa avea foarte puţine puţuri—o cauză principală a dezastrului armatelor franceze în trecere prin Dobrogea, la 1856, a fost lipsa apei de băut, — acestea erau daruri preţioase care atrăgeau populaţia şi mai ales pe păstori dela distanţe considerabile.

De altfel pământul însuş îndrepta pe păstorii români spre acest lac de lângă Mare. Turmele care treceau „Vadul Oii" dela gura Ialomiţei şi debarcau la „Groapa Ciobanulni" lângă Hârşova, dacă se săturau de rătăcit pe podişurile vecine, pline de sate româneşti, nu aveau de cât să coboare valea Casimcei, să treacă pe lângă sărătura lacului Taşaul şi se aflau pe malurile „lacului de lapte" Siut-ghiol. — Cele ce treceau Dunărea pela Cernavoda, unde iarăş se afla o zonă de sate româneşti, urcau drept pe valea Carasu, cea cu multe lacuri, apoi pe „Valea Ciobanului" şi trecând pe subt „Movila îmbinată" nimereau tocmai la isvorul cel mare de subt stâncile dela Canara.

Aceste drumuri indicate dela natură trebuie să fi fost des umblate de ciobani care în parte se stabileau şi alcătuiau sate. Şi de sigur nu e numai o coincidenţă că pe harta Plans... (1769-1774) satele româneşti cele mai înaintate spre Mare sunt *Cârpiţi* şi *Ivăşteni*, pe *Valea* Carasu, la 10-15 km de Constanţa.

G. Vâlsan

---

[1]) Sudgueul (lac de lait), débouchant dans la mer à Moumaï par un ruisseau qui est guéable la plus grande partie de l'année et qui fait marcher un moulin de trois paires de meules. Ce lac et celui d'Anadolkeuï sont à peu près les seuls lacs d'eau douce du pays" (p 9). Intre fântânile „cele mai remarcabile" ale Dobrogei e trecută „la Grande source de Kanara, à 10 km. NO (de Constantza), elle fait mouvoir un moulin" (p 10). Camille Allard, *Mission médicale dans la Tatarie — Dobroutcha*, Paris 1857.

ROMÂNII DIN TORONTALUL SÂRBESC

Mulţi se căznesc a scrie ceva temeinic despre Românii şi situaţia lor în Banatul-jugoslav. Aceşti cercetători însă, deobiceiu, dau impresii fără preţ, ca orice trecători de-o zi, recte spicuitori de cărţi superficiale. In cele următoare, voiu căuta să înfăţişez un fragment din luminişurile noastre.[1])

După tratatul dela Sèvres, prin care Banatul propriu zis a fost împărţit între România şi Serbia, partea de nord a judeţului Torontal şi cea de sud a judeţului Timiş, cu o populaţie de vre-o 150 mii Români, au fost atribuite Serbiei. In 42 comune româneşti, au rămas aceşti fraţi, formând trei insule puternice.

Din punct de vedere politic şi cultural românesc, în mod firesc, şi azi, Banatul-jugoslav se divizează în trei regiuni. Specificarea e făcută de înşişi Românii de baştină: „Codrul" începând dela graniţa română (a Văii Caraşului), până la limita unghiului format de satele Grebenac (Grebenăţ; popular: Zgribenăţ), Nicolinci (Nicolinţul-mare) şi Sveti-Mihajlo (Sânmihaiu); „Pusta" începând dela acest unghiu spre Tisa, atingând astfel extremităţile româneşti; Cubinul (Kovin) şi Uzdinul; în fine „Torontalul de nord" unde sunt cuprinse următoarele 7 sate româneşti din jurul Becicherecului-mare (Veliki Bečkerek): Toracul-mare (Veliki Torak), Toracul-mic (Mali-Torak), Ecica (Ečka), Clec (Klek), Iancait (Iancovmost), Sărcia (Sarca) şi Chişoros.[2])

Politiceşte, Pusta şi Codrul formează o unitate, cum o unitate aparte este şi Nordul Torontalului. Aceasta, evident, în raport cu situaţia creată de divizarea administrativă, de vreme ce unitatea politică, — în sens spiritual. — e desăvârşită prin Partidul Român care îmbrăţişează toate satele din S. H. S. Primele constituind deci e forţă electorală reală, cu şanse de izbândă, rămâne a se găsi o soluţie şi pentru Torontalul de nord, unde avem abia circa 5600 electori, faţă de aproape 19.000 câţi are Pusta alăturea de Codru.

Ştim că Banatul jugoslav are următoarele oraşe: Chichinda-mare, Becicherecul-mare, Panciova, Vârşeţ şi Biserica-Albă. Din punct de vedere economic, pentru Români, au importanţă oraşele Becicherecul-mare (Torontalul de nord), Panciova şi Alibunar (Pusta), Biserica-Albă şi Vârşeţ (Codrul). Drept centre culturale româneşti ar putea figura oraşele Becicherecul-mare (Torontalul de nord), Panciova (Pusta) şi mai ales, pentru toţi, Vârşeţul (situat în mijlocul Codrului).

Deastădată, după aceste pasagii mai mult introductive, voiu vorbi de-

---

[1]) O lature spirituală a vieţii româneşti de aici va fi înfăţişată în Almanahul Banatului ce va apare în ed. „Scrisului Românesc" din Craiova.

[2]) In general, tot teritorul dela Timişoară-Vârşeţ spre Tisa este numit „pusta" ceeace e exagerat. — In cartea sa („Românii din Banat, ed. Scrisul Românesc, Craiova"), d-l Romul S. Molin face o corijare ceva mai aproape de adevăr: „Codrul" nostru este numit „câmpie", iar sub „pusta" sunt înţelese şi satele din nordul Torontalului (ceeace e iarăş greşit). In acelaş loc. dă următoarea cifră a Oltenitor: Satu-nou (8000), Pătrovăsila (6000) Alibunar (3000), Deiblata (2000), Covin (1200), Nicoliuţ (1500), Seleus (3000) etc,

spre cei mai puţin cunoscuţi Români, despre cei din Torontalul dela nord, aşezaţi în cele 7 comune amintite, dintre care curat româneşti sunt: Toracul-mare, Toracul-mic şi Iancait, iar mixte: Ecica, Sărcia, Clec şi Chişoros.

In Torontalul de nord avem aproximativ 20 mii de Români. Intrebarea e, decând sunt aici aceşti Români?

Este fapt neîndonlic, că Românii au locuit aceste părţi în permanenţă. Este foarte verosimil că tocmai Banatul, în întregime, a fost centrul vieţii româneşti, cum teritoriu românesc era cea mai mare parte a Balcanilor între anii 100—300 d. Chr. Dovada, imperiul roman cu vastele lui colonizaţii, în urma cărora până azi au dăinuit Istro-Românii, Macedo-Românii, Meglenitii, Românii din Craina şi Timoc, Aromânii din Bulgaria etc. etc. Imperiul fraţilor Assan a fost o sclipire a acestui element preponderant, împreună cu principatele anterioare din Dacia propriu zisă. Din Cenad, Crişana, până în Dunăre exista, la venirea Ungurilor, principatul lui Glad (mai apoi al lui Achtum-Optum) care veni desigur cu seminţii tot româneşti, din jurul Vidinului. Prin urmare, Banatul era locul pulsaţiilor româneşti nu numai dinspre sud, dar şi dinspre nord şi răsărit. Mai ferite de pericole, teritoriile păduroase dela răsărit, sunt şi azi mai româneşti, câtă vreme elementul românesc, dela pusta ce se întinde aici, a fost pustiit de continuele războae, într'un câmp totdeauna deschis pentu lupte. Paşalâcurile turceşti din aceste părţi se simţeau mai la largul lor, nu puteau fi hărţuite de nimenea, asemeni hoardelor maghiare, tătare etc. obişnuite cu stepele.

Port românesc din Toracul-Mic

După trecerea pericolului, partea apuseană a Banatului rămânea mai totdeauna pustie. Atunci începeau să curgă toate neamurile, din toate părţile. Puţinii Români băştinaşi erau copleşiţi de veneticii, cu care adesea trebuia colonizat Banatul, imediat. Să adăogăm apoi massa sârbească în repetate rânduri aşezată aici, plus jurisdicţia Carlovăţului şi privilegiile de care se bucurau Sârbii, împreună cu coloniştii şvabi.

Desigur, populaţia românească fusese sporită tot de elemente româneşti, unele venite din Balcani, altele din Banatul vestic, altele din Ardeal, Crişana şi mai ales din Oltenia. Ultimii colonişti Români au venit pe vremea lui Iosif II.

O bună parte a populaţiei româneşti fusese slavizată. [1]) Desigur şi în nordul Torontalului se întâmplă ceeace avu loc la Codru şi la Pustă, de ex.: în Dobrica familii ca Albu, Stoicu etc. etc. sunt azi sârbizate şi numai documentele şi numele lor dovedesc origina română; în Vârşeţ Longhin, Văcărescu etc. etc. [2])

Dacă e sigur, că la Codru Românii sunt locuitori băstinaşi, din timpurile cele mai vechi, iar la pustă s'ar putea presupune şi în parte chiar proba, acest lucru nu-l putem spune cu precizie despre Românii din nordul Torontalului. Totuş vom căuta să lămurim câte ceva.

Port românesc din Toracul-Mare

Românii satelor noastre dela nord se numesc Bufeni, ceeace înseamnă Olteni. Cazul nu trebue generalizat, fiindcă am face o greşală. Unii se numesc şi „Momârlani“, „Crişeni“, „Săcălăzăni“ etc. Evident, partea cea mai mare sunt de origină olteană, dar nu lipsesc nici băştinaşii.

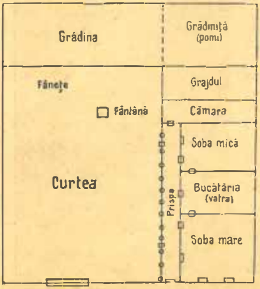
Afirmarea că toţi aceşti Români sunt Olteni, e dezminţită de faptele istorice şi de tradiţie. Nu este exclus nici ca populaţia băştinaşă să se fi refugiat în Oltenia şi să fi revenit Despre cei din Toracul-mic, bunăoară, se ştie că sunt veniţi din Serdin, iar cei din Toracul-mare din Săcălaz. Torăcenii-mici sunt porecliţi, pe lângă Sârdinenţi, şi Crişeni, iar cei din Toracul-mare Săcălizăni, ori momârlani. Deci tot un fel de bănăţeni. Crişeni pot fi şi cei din josul Mureşului, cum sub momârlani şi mocani, Românii principatelor cunoşteau pe Românii „ungureni“. Nu e de prisos a prinde şi o lature psihologică a românului. Colonist roman, — Românul a fost şi rămâne strâns legat de vatra sa. Emigraţia îndepărtată şi definitivă îi este potrivnică firii. Românii bănăţeni, în mare parte, după o emigrare scurtă şi în apropiere, par a fi imigrat din nou la vetrele lor vechi. Dovadă, că Românii imigranţi erau de mult aşezaţi tot în Banat, sunt urmele lor de aşezăminte temeinice. Aşa despre Serdinenţi se ştie că, venind în Torace au adus cu dânşii, pe cal, şi zvonul bisericii, greu de 100 kgr. Prin firea lor posomorâtă, închisă, ei par a fi legaţi parcă de Ardeleni.

[1]) Este curios a aminti, că în Croaţia o bună parte a populaţiei e cunoscută sub denumirea „Vlasi“ (Valahi). Tot acolo, un inginer din Vârşeţ, a găsit câteva sate unde populaţia ce se numea croată, vorbea „româneşte“! — Despre populaţia românească slavizată voiu scrie cu o altă ocazie. — (Dobriţa e în plină slavizare).

[2]) Familia Văcărescu, din Oltenia, corespondă până în anii trecuţi cu poetesa Elena Văcărescu.

Cu privire la populaţia dela nord, iată câteva familii româneşti, pe care le-am găsit într'o vechie „Conscripţia populară" scrisă cu cirilice:

„Adam Vucovan (anul naşterii: 1795), Iovan Albu (1797), Petru Zeicu [1]), (1797), Iovan Drăgoi (1798), Adam Cirişanu (1805), George Muşa (1805), Maxim Stanislav (1805) George Cipu (1821), Ioann Konvika (Ion Convică, Covincă, Cionvică ?) (1826), George Raşa (1828), apoi numele de familie: Alasu, Floca, Ursu, Raşa, Cinăzanu, Botă, Săcoşanu, Subu, Pogianu, Micu, Medveşanu, Roşu, Molcuţu, Bandu, Cicală, Muncean, Bicezan, Giulvezan, Vucovan, Negru, Bucur, Murgu, Murerescu" etc. etc.

Planul unei case româneşi din Torontal

Până şi aceste nume confirmă, întru câtva, origina lor pur bănăţeană; aşa în comunele vechi româneşti dela Codru găsim numele bănăţene: Albu (Vlaicoveţ), Drăgoi (Râtişor), Muşa, (Râtişor), Cipu (Vărădia), Cionvică (nume bănăţenesc), Cinăzanu, Bota, Pogianu (tot nume curat bănăţeneşti), Săcoşanu (dela satul Secaş), Guilvezan (dela satul Ghiulvăz), Pogianu (nume curat bănăţenesc), Micu (Coştei), Molcuţu (diminutiv bănăţenesc pentru „moale") etc. etc.

In ceeace priveşte situaţia actuală a Românilor din Torontalul de nord, cred că e destul, spre a avea o imagine limpede, dacă iau drept exemple cele mai puternice comune româneşti: Toracul-mare şi Toracul mic, în realitate un singur sat, despărţit doar de o stradă foarte largă ce constitue azi hotarul.

Zidite în precisă formă dreptunghiulară — aceste sate seamănă cu aproape toate celelalte dimprejur, — dovedesc că sunt de dată recentă

Toracul-mare şi Toracul-mic sunt compuse din elemente curat româneşti. Ele dispun azi de următoarele bogăţii demne de înregistrat:

Toracul mare: aproximativ, 1000 case, 3500 locuitori (numai Români), 8 000 jugh. pământ arabil, 800 jugh. păşune, 1 biserică ort. rom., casă parohială ort. rom. 5 şcoale (azi etatizate!), 2 parohii ort. rom., 1 cor (cu circa 50 membrii), — toate în mâini româneşti.

Toracul-mic: aproximativ, 1000 case, 3500 locuitori, 1 orhestră (a nu se confunda cu fanfara!), [2]) 6000 jugh. pământ arabil, 500 jugh. păşune, 1 biserică ort. rom., 5 şcoale (azi etatizate!), 1 grădină de copii (dela înfiinţare, de stat), 2 parohii ort. rom., 1 cor (cu 40 membrii), — toate în mâini româneşti.

[1]) Familia Zeicu se găseşte şi în Ilidia, lângă Oraviţa etc.

[2]) Orhestra are de instructori pe românul Secheşan şi germanul Herman Feri. E de notat, că Şvabii sprijină mult pe Români, trăind cu dânşii frăţeşte.

Veniţi aici de peste un veac şi jumătate, aceşti Români prezintă un suficient interes pentru dezvoltarea istorică a provinciei, devremece au populat o regiune pustie, aducând prin munca lor o dezvoltare în bogăţiile naturale ale solului.

Culturaliceşte, Românii dela nord, deşi n'au un trecut propriu zis — sunt iubitori de slovă şi cultură românească. Este deajuns poate să amintesc că în Torace se trimit peste 140 „Nădejdea" şi cam în acelaş raport în celelalte 5 sate româneşti, fără să mai amintesc de ziarele din România, care se pot cifra iarăş destul de frumos. Impotriva bibliotecilor parohiale, care nu pot face faţă cererilor... nemulţumirea e acentuată..

In ceeace priveşte tipul Românilor dela nord, bătrânii au o înfăţişare nobilă şi mândră, asemeni bănăţenilor din Valea Caraşului (România), femeile sunt de cel mai desăvârşit tip bănăţean-românesc şi numai o infimă categorie a tinerilor prezintă un caracter aproximativ slav, — probabil drept rezultat al încrucişării de rasă de odinioară, de vreme ce azi căsătoriile mixte sunt foarte rare, Românii rămânând geloşi de puritatea lor.

Ei vorbesc acelaş dialect bănăţenesc al lui Victor Vlad-Delamarina, propriu tuturor bănăţenilor. Pretutindeni însă se observă o pronunţare deosebită care diferă dela sat la sat. Ca şi cei dela pustă ei au împrumutat cuvinte slave, încă din era ungurească, de ex: sud (judecător'e), bariac (steag), negee, praznic (rugă), baş (chiar, tocmai), obraniţă (?), gostie (ospăţ), [1]) Zupan (prefect), uliţă (stradă) etc. etc.

Românii dela nord se ocupă exclusiv cu agricultura. Sunt economi excelenţi, rivalizând cu Şvabii, dela cari de fapt au şi învăţat cultura pământului. Se folosesc de cele mai moderne maşini agricole, cu care lucrează pământul în mod raţional, ceeace explică bunăstarea lor. Ca mai toate satele româneşti, şi aici au intrat adânc în hotarele mai ales ale comunelor sârbeşti, cumpărând moşii întinse, spre exasperarea elementului sârbesc. Solul este excepţional de fertil. Un şes bogat în cereale, humos. Pentru valorizarea produselor au piata din Becicherecu-mare, apoi căile de comunicaţie Jimbolia [2]) — Bega — Becicherecul-mare cu ramificaţii întinse. Drumurile sunt bune.

Portul diferă dela sat la sat. In opoziţie cu Codrul, bărbaţii poartă căput (palton) şi pantaloni nemţeşti ori cioareci de lână, suri; ghete şi papuci sârbeşti. In Ecica, Sărcia şi Toracul-mare portul e curat naţional, cu cătrinţe, poale etc. (deşi mătăsurile încep să covârşească nuanţa românească). In Iancait, Toracul-mic şi Clec, portul e german. Este semnificativ, că cei din Toracul-mic şi Iancait îşi numesc portul „românesc", iar femeile îşi numesc „rochii", fustele lor umflate. Femeile din Toracul-mic poartă un conciu enorm, făcut ca un evantaiu, cu funte şi partă aurită etc. [3])

[1]) Boşche, dela ungurescul bocskor (opinci). — Unele din aceste cuvinte sunt folosite şi la Pustă şi, în măsură disparentă, la Codru.

[2]) Din punct de vedere economic, ca şi la sud, noua frontieră şi-a dovedit din prisosinţă tot răul.

[3]) Despre acest port voiu vorbi cu altă ocazie, cuprinzând pe toţi Românii din Banatul-jugoslav.

In ceace priveşte caracterul şi situaţia Românilor din nordul Torontalului am mai putea aminti: Mortalitatea e paralelă, dacă nu mai mare decât natalitatea, aşa că peirea acestor Români este problemă ce trebue să ne îngrijioreze. Ei simt adânc că sunt Români, deşi nu fac mare caz din acest fapt, ca bunăoară Codrenii care sunt exaltaţi de mândria originii lor. Faţă de străini sunt rezervaţi şi în satele curat româneşti, străinii sunt ignoraţi, aşà că se duc repede. Au dansuri vioae (ardeleana), poezii frumoase vechi, câteva cărţi în bibliotecile parohiale, cântări naţionale etc. [1]. Cred în strigoi, vrăji, făcături, aruncături, vârcolaci, etc. întocmai ca toţi ceilalţi bănăţeni. Sunt sociabili şi le lipsesc doar conducătorii locali, cari să le ţină conferinţe şi dizertaţii pe care le iubesc mult. Acest lucru ar putea fi înfăptuit, în parte, de preoţii aleşi, cari nu prea au motive să fie supuşi puterii..

Aproape toate satele acestea s'au bucurat în trecut, de şcoalele lor confesionale româneşti. [2]. Aşa bunăoară, în era maghiară, în Toracul-mare, din cele 5 şcoale abià una erà de stat iar celelalte 4 erau confesionale româneşti cu pedagogi români; în Toracul-mic erà numai o grădină de copii de stat, toate 5 şcoalele fiind confesionale româneşti. Fireşte, azi toate sunt etatizate, iar ca — probabil — asimilarea să fie mai rapidă, au fost împroprietăriţi în împrejurimi, până la punctul proxim de frontieră Modoş, dobrovoljci (voluntarii) care se înmulţesc în mod înspăimântător.

Analfabetismul, ca şi la Codru (comuna Ritiseva are abià 1$^0/_0$ de analfabeţi!), e *aproape* necunoscut, afară de Clec, unde abia o parte a copiilor români cercetează şcoala germană. Cam aceeaş soartă o au şi cei din Chişoros.

Românii dela nord duc o viaţă, mulţumită bună stării lor, cât se poate de igienică. Iată cum le este aşezată gospodăria: Casa, cu fereşti la stradă, urmată de un zid scund de cărămidă arsă, cu poartă la mijloc: după acest zid se găseşte curtea, în mijlocul căreia e fântâna. Intre zidirea propriu zisă a casei şi între curte, aparţinând zidirii se găseşte prispa (conc dacă e din piatră şi zidită sus; târnaţ dacă e zidită jos şi sprijinită pe stâlpi). Acest târnaţ ţine cât e de lungă casa. La stradă dă „soba mare" un fel de salon, răcorit şi curat, bogat împodobit; vine bucătăria (cuina, cu vatră, şpoiăr, vasele). Urmează soba, odaia de locuit, apoi „soba mică", o cameră tot de locuit, apoi cletul (cămara). Mai jos e grajdul. In fund de grajd şi curte se găseşte grădina şi — eventual — „grădina mică".

Casele sunt puternice, multe sunt orăşăneşti. Cele vechi au caracter mult-puţin românesc (desigur tot în sens bănăţenesc).

Am dat mai sus şi schiţa unei case ţărăneşti.

De încheere dau aici însemnările ce se găsesc în biserica ort. rom. din Toracul-mic şi care aruncă o lumină specială asupra acestei insule româneşti. [3]

---

[1] In Toracul-mare e şi ţăranul-scriitor Ion N. Secoşanu, colaborator la „Nădejdea", care a scris o sumedenie de monoloage şi piese (vodeviluri) ţărăneşti, jucate cu mult succec pe scenele teatrelor săteşti, organizate de corurile noastre.

[2] Toţi Românii dela nord sunt ortodoxi-români, cu excepţia nazărinenilor, sâmbataşilor şi altor sectari cari deasemenea sunt buni Români.

[3] Aceste însemnări mi-au fost comunicate de o d-ră din Toracul-mic, al cărei nume îl trec sub tăcere, din motive uşor de explicat...

CRONICA

scurtă a comunei Toracul-mic din Banatul-Torontal [1].

Poziția și teritorul comunei, (e vorba pretutindeni, cum vedem, de Toracul-mic) Fruntașa comună română e așezată lângă canalul Bega, în miezul Torontalului, *la marginea românimei* (sublinierile sunt ale aut. acestui art.), în depărtare de 40 km. de Tisa. E comună tânără, abià de un veac și jumătate etc. etc. zidită paralel cu canalul (etc. etc) Intreg hotarul comunei e de 5162 jugh., — (etc.) comuna fiind așezată pe 216 jugh.

Istoric După vechile hărți istorice, în locul sau apropierea comunei a fost un sat vechi, numit, „Tárnok", ale cărui urme însă, de pe vremea învaziunei Tătarilor, sub regele Bela IV, au pierit și satul nu s'a mai pomenit apoi. (etc. etc.). Comuna nouă s'a colonizat?! în anul 1765, din comuna Schöndorf (rom : Serdini) din Caraș-Severin. In 1782 (deci *după 17 ani* (not. aut art.) *s'a înființat domeniul* din Bega — Sân-Georgiu al familiei Kiss, *când satul a ajuns sub iobăgie* despre care cei bătrâni vorbesc și acuma cu groază. Din toate ținuturile, aici s'a tratat mai rău cu bietul țăran (etc. etc.).

Biserica Până în anul *1829*, când s'a *sfințit biserica mare zidită din piatră*, slujbele d-zeești se țineau într'o casă simplă (etc. etc.); naintea acestei case au ridicat un scaun pentru clopotul mic pe care l-au adus cu dânșii din Serdini.

In anul *1791* au mai ridicat un clopot, găsindu-se deajuns atât, *pentru a întări evlavia în popor;* ca să se fi zidit o biserică (etc.) *nu erà putere materială.* Fundamentul bisericii abia în 8 Sept. 1821 s'a pus, fiind preoți (Românii!) Nestor Frișcan și Andrein Bugariu. (etc.) [2].

Școala. Invățământul era o datorință a preotului. — Preotul era dator a propune până la începutul sec. XIX, când venì învățătorul David Giuchiciu. *Până în anul 1854* (când s'a deschis și secția pentru fete), *învățământ era slab* de tot, parte din cauza lipsei unui local potrivit, parte din cauza spiritului timpului, care nu cunoștea însemătatea mare a școalei. Dela deschiderea școalei de fete se pune mai mare fond pe învățătură. In 1856 s'a înființat fondul școlar prin colectă. cu suma inițială de 5 florini, in 1907 având 10 mii Coroane. — Invățământul ia un avânt mare, prosperează repede. In 1867 școala de fete se transformă în mixtă; în 1888 se redeschide școala de fete; în 1892 se înființează cl. I. de băeți, având 3 învățători și o învățătoare; două edificii mari și frumoase. (Dela 1892 până la războiu, învățătorii erau toți români; dela războiu încoace mai tot învățătoare sârbe și ruse, iar de vre-o doi ani încoace, 2 învățători sârbi, o învățătoare rusă și una română. Azi: un învățător sârb, unul român, o învățătoare rusă și una română). [3])

Portul și locuințele. Portul e cel de pe Crișuri, neoriginal (se referă cum știm, la Toracul-mic! Nota aut. art.), dar totuș, prin mulțimea culorilor, apare exotic. (După port, li se mai zice și „Crișeni"). Portul bărbătesc a suferit mai multe schimbări. Bărbații, în bătrânețe purtau numai opinci cu curele albe (obiele!) late; un fel de tunică albă până la genunchi și țesută de casă, peste care își întindeau brâul lat de o palmă. Se acopereau cu căciulă neagră de oae. (Acum poartă cizme și costum curat nemțesc și numai bătrânii mai poartă și cojoc).

Femeile poartă conciu de tinichea, lat de două degete, așezându-l pe ceafă ca o cunună. Hainele lor, afară de rufe, sunt de cumpărat și foarte scumpe. Și, ceeace e mai nefolositor, poartă mătase grea, scumpă. Pe piept poartă aur. Rar vezi câte o fată cu cămașe cusută în fir, românește.

---

[1]) Această „Cronică" a fost scrisă, în Analele bisericii, de către învățătorul român Corneliu Petroviciu, în 1907, în baza datelor ce le avea la îndemână.

[2]) A colectat și învățătorul David Giuchiciu. Biserica se îmbogățește repede în anii 1834-45-51-70-74-84; în 1895 o renovează sculptorul Nistor Busuioc și pictorul Filip Matie.

[3]) Situația de azi e ajunsă cu mari sacrificii! — Notele ce urmează, în parenteză toate se datoresc *d-rei* romănce amintite.

Locuințele sunt largi și curate; prin acestea se deosebesc de alții. Au învățat dela Șvabii din apropiere, să țină și să iubească curățenia și să-și clădească locuințe spațioase. Fiecare casă are câte două odăi de locuit. Una, cea „mică", alta „soba mare". — Dar, dacă puțin au păstrat la vesminte, din ceeace e românesc, în odăi poți vedea într'adevăr o excepțională artă românească, unde tot firul e lucrat de țăranca română !!.

După toate aceste, — de încheere, am putea afirma, că, în împrejurări mai umane, expansiunea acestor sate s'ar fi putut desfășura complect, în 3-4 genunchi de oameni. Așà, numai o grije deosebită și ocrotire morală constantă îi poate feri de peire!

Vârșeț *Nicolai Roman*

ÎNSEMNARI

„CADRILATERUL, O MICĂ MACEDONIE AROMÂNEASCĂ"

In „Almanachul aromânesc *Frățil'ia*" pe anul 1928, a apărut un articol cu acest nume. El căuta să scoată oarecare încheeri din faptul așezării macedonene în cele două județe ale Dobrogei și era cu totul străin, chiar în gând, de vreo lovitură dată Bulgarilor băștinași. Suntem, în politică, prea aproape de vederile largi ale îngăduinței și prieteniei dintre popoare, iar, în știință, prea îndrăgostiți de etnografie și folklor, întemeiate pe variațiile specifice și pe păstrarea caracterelor proprii naționale, ca să cădem în asemenea greșeală Ziarul „Dobrogea" dela 2 Iunie, luând cunoștință de articol, după o reproducere din revista „Peninsula Balcanică", e numai amărăciune și numai fulgere. I-am da chiar noi acest drept, dacă părerile pe care le comentează ar fi exacte. Acele păreri însă, așa cum au fost, sau s'a vrut să fie înțelese, nu sunt exacte.

Iată ce scrie „Dobrogea", foaia refugiaților dobrogeni din Bulgaria:

„Trăim în mijlocul unei mari erori. Pe când Bulgaria și România vorbesc oficial de relații amicale și de bunăvecinătate — și aceasta ele o spun de zece ani încoace —, noi ne reamintim, că această prietenie. care în realitate nu este de cât de curtoazie —, costă prea scump pentru Dobrogea și populația noastră de acolo.

Noi nu putem înțelege o prietenie între aceste două state altfel decât că *Românii din Bulgaria și Bulgarii din România* vor fi puși a trăi în condiții de cetățeni liberi și a se bucura de toate libertățile și drepțățile omenești. Puținii *Români din Bulgaria, suntem siguri, nu ar fi fost așa de fericiți, dacă locuiau în România* însăși. Cum trăesc însă Bulgarii în România? Ar fi prea puțin dacă am spune că ei sunt tratați drept dușmanii Statului român.

„*Groaznică este soarta ce se făurește bulgarilor dobrogeni.* Și dacă prietenia română-bulgară, care este o prietenie unilaterală. numai a Bulgariei față de România, nu se va pricepe nici de data aceasta că este un paravan transparent în dosul căruia România face ce vrea. atunci, în scurtă vreme, din bulgarul dobrogean, voinic și sănătos, nu va rămâne de cât o frumoasă amintire.

„*Dobrogea să fie transformată în regat macedonean, într'o provincie cuțovlahă, în care să nu mai rămâe nici un bulgar de leac măcar,* aceasta a fost hotărît în mod definitiv, iar planul de lucru stabilit și se aplică cu toată stricteța.

„In pregătirea teoretică a acestui plan, din nenorocire, sunt înhămați și unii din cei mai populari oameni din România. Și de mirare? Aceste persoane își sacrifică conștiința ca și demnitatea pentru o cauză lașe și antiumană.

„Scriitorul român, Emanoil Bucuța, un liber om de fantezie, vrea să transforme Dobrogea într'o „Mică Macedonie Aromânească". Și aceasta ar fi foarte ușor! In Dobrogea ar exista 135 mii bulgari. Au fost aduși până acum mii de macedoneni. Incă câteva primăveri să mai descarce vapoarele marfă țințărească la Constanța și totul va fi gata!.

„Până aci scriitorul este în mințile sale. Până aici articolul său din „Peninsula Balcanică", o revistă ce apără cu tenacitate cauza țințărească, face numai o impresie urâtă

Mai încolo însă, articolul dezvoltă idei ce provoacă milă faţă de autorul lor şi indignare faţă de batjocura sa cinică cu demnitatea unui popor.

„Emanoil Bucuţa are curajul de a dezvolta o teorie ce va strâmba într'un râs cinic gura celor mai şovinisti ţinţari-macedoneni. Dânsul, aceptând teoria faimosului istoric Cviici, afirmă, cum că însăşi populaţia bulgară din Dobrouea este de origină ţinţărească Vă miraţi? Aşteptaţi! Acest scriitor valah vă afirmă aceasta: ţăranii bulgari din Dobrogea, spune dânsul, sunt urmaşii coloniştilor stabiliţi în Dobrogea din Cotel, Jeravna etc. cari la rândul lor nu sunt de loc Bulgari, ci ţinţari curaţi! Să urmăm mai departe! Gabrova, Sevlievo, Coprivştiţa, Panaghiurişte aceste oraşe au fost populate când-va de bulgari de origină ţinţărească.

„Măcar de ar fi terminat aici nenorocitul de Bucuţa! Nu, el vrea să împlânte cuţitul adânc în inima noastră. El vrea să-şi termine romanul şi după ce s'a împotmolit în basmele acestea, termină articolul şi mai ciudat:

„Şi acum, închee dânsul, când macedonenii se adună în Dobrogea, ei găsesc aici fraţi de ai lor stabiliţi cu mulţi ani înainte.

„Vrem să protestăm din toată puterea ce o avem în piepturile noastre bulgare, în contra acestei batjocuri urâte ce se face cu sentimentele noastre de bulgari. Spuneţi, pentru D-zeu, ce fel de fraţi putem fi noi cu ţinţarii cari ne măcelăresc, ne dau afară din casele noastre, ne răpesc ogoarele, vitele, banii, grâul, hainele, îşi bat joc de credinţa noastră, limba noastră, ne trec sate întregi peste graniţă, ne lăsând pe spinarea noastră nici petec de cămaşe?

„Fraţi?

„Iaţi înapoi, domnule, cuvântul ce-l trimeţi cu atâta uşurinţă la adresa noastră, spre a nu ţi-l înapoia noi cu seriozitatea necesară. Din moment ce aţi hotărit să faceţi din Dobrogea o „Macedonie Ţinţărească", faceţi-o, fără a ne amărâ însă mai departe. Voi şi fără aceasta vă aduceţi la îndeplinire fapta sângeroasă. Noi nu de ieri suportăm cruzimea hotărârei voastre criminale.

„Dar ţineţi minte, nici din noi nu veţi face ţinţari nici din Dobrogea nu veţi face ţinut ţinţăresc. Pentru că ţinţarii nu au avut niciodată Macedonia lor şi nici că vor avea-o, cât va fi lumea. Pentru aceasta e nevoie de calităţi pe cari dragii voştrii ţinţari nu le au, după cum nu le ai nici d-ta singur, din moment ce ai scris un articol ce te face demn de regretele noastre".

Nu vom înlătura sau îndrepta punct cu punct ceeace ni se pune fără niciun temeiu în sarcină. Câteva citate din articolul încriminat vor lămuri singure miezul controversei.

Nu se spune acolo, şi nu era în gândul autorului, nici că Bulgarii din Cadrilater ar fi Aromâni, nici că ei trebue desfiinţaţi. Numai puse alături, şi cele două afirmaţii apar absurde din punct de vedere logic. Numai scriitorul bulgar, Cilinghirov, a putut scrie de curând de Românii din judeţul Vidinului că sunt Bulgari românizaţi. N'am vrut să fim tot aşa de spirituali, răspunzând cu o glumă la fel.

In schimb, tonul în care o foae de drepturi minoritare vorbeşte despre un alt popor sau ramuri ale lui, e o dovadă de mare măsură de orbire şi de netoleranţă. Cu asemenea ochelari pe nas, e greu să vadă cineva dreptatea cea dreaptă, care nu e numai dreptatea proprie. După propoziţia, pe care o subscriem, că prietenia dintre Bulgaria şi România nu se poate închipui cu Români cetăţeni Bulgari şi Bulgari cetăţeni Români fără toate înlesnirile de viaţă naţională, vine ocara că „puţinii Români din Bulgaria nu ar fi fost aşa de fericiţi dacă traiau în România însăş". Ocara loveşte într'o ţară vecină, dar loveşte şi în atâtea mii şi zeci de mii de cetăţeni proprii, lipsiţi de orice umbră de drepturi minoritare şi trăind astăzi într'o adevărată teroare Şi ce înseamnă apoi izbucnirea împotriva Aromânilor, a „Ţinţarilor", arătaţi ca nişte fără ţară şi fără nicio înzestrare, tocmai ei, unii din cei mai înzestraţi dintre Macedoneni, prea cunoscuţi şi la-ei-acasă în Bulgaria ca să poată fi zulgrăviţi atât de mincinos?

Dar să reproducem două pasagii, cu cele donă idei din articolul pricină a atâtor rânduri:

„Durostorul şi Caliacra sunt o regiune de restricţii. Neastâmpărul oamenilor şi al împrejurărilor ţin acolo ţara în stare de apărare. E o stare dureroasă pentru ea şi dure-

roasă pentru cei cari au s'o îndure. Cu cât va putea să înceteze mai curând, cu atât mai bine. Aşezarea Aromânilor e cel mai potrivit din mijloace.

„Las deoparte treaba împărţirii prisosurilor de pământ şi a întăririi hărtiilor de proprietate. Legătura dintre ea şi nouii colonişti e prea văzută. Macedonenii înfăţişază însă acolo, în întâiul rând, viaţă românească sigură, care dă o închegare unor locuri până astăzi fugătoare. Ca în cazul proptelelor trecătoare de lemn, scoase dupăce un tavan de ţiment s'a întărit, la fel şi aici. Pe măsură ce populaţia uşor de pus în fierbere la un cuvânt străin va avea în cuprinsul ei aceste cuiburi de încredere, autoritatea îşi va putea părăsi mijloacele de primejdie. De pe acum la o populaţie bulgară şi turcă în număr cam egal, de vreo 135.000 de oameni, Românii sunt peste 40.000. Problema e în ajun de deslegare. Incă o primăvară cu Aromâni sosiţi la Constanţa, şi izvorul de întărâtare dela graniţa noastră sud-estică va seca. Scolile şi bisericile bulgare vor putea fi mult mai multe decât astăzi, atâtea câte le va dori comunitarea de aceeaş limbă, iar pătura intelectuală a ei îşi va putea găsi acolo o întrebuinţare pe care acum o cheltueşte parcă tocmai ca să depărteze acea clipă."

Al doilea pasagiu, mult prescurtat e acesta:

„Bulgarii au plecat încoace în mare parte dela Kotel şi împrejurimi. Ce erau aceşti balcangii la el acasă, n'am s'o spun eu. Traduc pe Ţviici, marele geograf sârb care numai prieten nu ne era. Românii macedoneni să se uite bine la aceşti oameni noui pe cari îi găsesc la sosire în Cadrilater. Printre atâţia şi-ar putea descoperi de-ai lor rude în a doua sau a treia generaţie, plecate ca negustori sau chirigii de pe verzile plaiuri ale Macedoniei aromâneşti" ş. a. m. d.

Intâiul pasagiu «constată» venirea Aromânilor în Cadrilater şi aşteaptă dela ea un regim de mai mari libertăţi decât cel de azi, minorităţii bulgăreşti. Curentul aromânesc de emigrare e în legătură cu marile turburări demografice peninsulare. El nu e creat de România, ci de mutarea Grecilor asiatici în Europa şi de un anumit tratament al autorităţilor bulgare faţă de Aromânii din Macedonia bulgară. Că se îndreaptă spre Cadrilater, e uşor de lămurit şi nu face parte din vreun sistem de desnaţionalizare diavoleşte chibzuit. Un curent de emigrare local spre ţinutul care e azi Cadrilaterul român exista şi înainte de 1913, pentrucă erau acolo pământuri mănoase şi nelocuite. Fireşte că acel curent venea din Bulgaria. După tragerea nouei graniţe, curentul s'a refăcut, însă din altă direcţie. Aromânii mai vechi decât ultima imigraţie au trecut încă de atunci în mare parte Dunărea, ca avocaţi, medici, farmacişti, funcţionari, cel puţin pentrucă ştiau cele două limbi locale, turca şi bulgara. Când mai târziu s'a pornit Aromânimea cea multă, singură şi-a ales această vatră unde o organizaţie mai veche din ai lor, se aşezase şi îi chemă. Acestea sunt faptele. Diferitele guverne ale României nu numai că nu le-au provocat, dar uneori au căutat să le împiedice, iar acum, puse în faţa lor, nu le dau ajutorul cuvenit, stârnind atât de mari şi de îndreptăţite nemulţumiri.

Când ciocnirile între Aromâni şi Bulgarii români din Cadrilater s'au întâmplat, nu numai din pricini naţionale (recitească Bulgarii dornici de o înţelegere, istoricul încercărilor de colonizare internă din propria ţară, cu Bulgari între Bulgari, care ajungeau la lupte cu topoarele, la puneri de foc şi la risipirea satelor), am crezut şi noi, oamenii de carte, că trebue să facem cevà pentru împăcare. Un fel de argumente, ni le-au dat chiar etnografii slavi. Aromânii veniţi proaspeţi din Macedonia puteau găsi între Bulgarii mai de mult aici, alţi Aromâni bulgarizaţi. Trebuia să fie mai băgători de seamă şi mai îngăduitori.

Unde e aici ură sau dispreţ sau răutate batjocuritoare împotriva Bulgarilor români? Mărturisim că nici una din aceste simţiri nu le-am avut, nici le avem, că e programul nostru să lucrăm, alături de ei, ca să fie mai mulţumiţi decât au motive să fie astăzi, şi că dorim o apropiere, peste ei şi împreună cu ei, de Statul bulgar, care în destule împrejurări a avut, în vremea din urmă, să sufere din partea noastră.

Celelalte sunt numai ceartă de vorbe, sau ascund alte gânduri, pe care nu le putem, nu discutà, dar nici admite. Pentru drepturi minoritare Bulgarilor români din Cadrilater facem un singur front (E adevărat că noi cerem acelaş lucru şi pentru Românii bulgari din Vidin, Plevna şi Macedonia bulgară, şi aici Bulgaria sau opinia publică bulgară dau îndărăt); pentru o polemică furioasă, peste care să plutească mereu subînţelesul celeilalte părţi, de «ocupaţie» trecătoare a României în Cadrilater, fireşte că ne retragem dela început participarea.

em. b.

GRAIUL ROMÂNESC (Le langage roumain)

REVUE MENSUELLE DE LA SOCIÉTÉ GRAIUL ROMÂNESC"

Deuxième Année, No. 7 Juillet 1928

ETUDES

„Le Lac d'Ovide" et les Roumains à la Mer Noire

par G. Vâlsan, professeur à l'Université et membre de l'Académie Roumaine

Les témoignages prouvant que les Roumains se trouvaient en grand nombre en Dobroudja menant la vie de pêcheurs ou la vie pastorale, abondent ou cours du XVIII-ième siècle. Ils rivalisent d' intérêt et se rattachent au nom d'une île du lac de Mamaia. Son nom, „l'île d'Ovide" paraît à première vue d'origine récente et semble lui avoir été décerné par les latinisants du siècle passé. Mais il en est autrement. De tels noms nous ramènent loin en arrière, vers le Moyen-âge. La Renaissance impressionnée par l'exil d'Ovide, a tenu de découvrir le lieu où le poète fut proscrit. D'aucuns le plaçaient à Cetatea Alba ou se trouvait un lac „Vidor." Miron Costin prétendait le connaître: „Ovide a écrit quelques onvrages durant son séjour à Cetatea Alba . . dont le lac . . „Vidor" serait l'anagramme". Une autre opinion élit avec plus de raison, la ville de Tomis, qui n'est que Kustendge des turcs, avec le lac Siutghiol et son île où une légende veut que le poète y ait la sépulture.

Les voyageurs des XVII et XVIII-ième siècles relatent qu'il existe une tradition concernant Ovide se référant à la Dobroudja. Des sources certaines datant de 1802 et 1803 nous parlent de „Laculi Ovidii" et du „Lagoul Ovidouloni" termes où l'on reconnaît les formes roumaines de „Lacul lui Ovidiu" et „Lacul Ovidiului". Les étrangers ont altéré ces termes en nous les transmettant, mais il est indéniable que ceux de qui ils les tenaient, étaient des Roumains, de vieille date, établis en grand nombre aux environs de Constanza au commencement du XIX-e siècle, pour qu'une telle dénomination géographique soit justifiable.

Les Roumains du Torontal Serbe

par Nicolai Roman (Vârşeţ, S. H. S.)

Le Banat a éte partagé par le traité de Sèvres entre la Romanie et la Serbie. Mais, alors que dans le Banat roumain plus étendu et plus peuplé, on ne compte guère que 40.000 Serbes, dans le Banat Serbe vivent plus de 150.000 Roumains. Ils y vivent péniblement.

Le Banat Serbe se divise eu trois parties: La région boisée, la Pusta, et le Torontal de Nord.

Dans ce dernier, l'on dénombre sept villages roumains, dont trois ne révèlent aucun mélange. Les Roumains y habitant au nombre d'environ 20.000 sont désignés sous le vocable de „Bufeni", c'est-à-dire Olteni, sans être tous originaires de l'Oltenie.

La langue qu'ils parlent est celle du terroir. Quant a leurs coutumes et à leur manière de se vêtir à l'ancienue, ils ont subi l'influence des Souabes.

Le bien-être est grand, et le nombre des illetrés presqu'inexistant.

NOTES

„Le quadrilatère: petite Macédoine roumaine" réfute certaines critiques injustes de la feuille bulgare „La Dobroudja" qui envisageant le phénomène naturel de l'émigration des Macédoniens des départements de Caliacra et de Durostor croit qu'il s'agit d'une action de dénationalisation des bulgares de l'endroit.

GRAIUL ROMÂNESC (La favella rumena)
RIVISTA MENSILE DELLA SOCIETA „GRAIUL ROMÂNESC"
Anno II, No. 7 Luglio 1928

STUDII

„Il Lago d'Ovidio" ed i Rumeni al Mar Nero

di G. Vâlsan, prof. univ. e Socio dell'Accademia Rumena

Le riprove che i Rumeni si trovavano in gran numero nella Dobrogea, sia come pescatori, sia come pastori, aumentano per il Settecento. Una è più suggestiva delle altre ed è da mettere in rapporto col nome di un'isola del lago di Mamaia. Detto nome, „L' Isola di Ovidio", sembra al primo aspett di origine recente, dovuto ai „latinisti" del secolo trascorso; mentre cosi non è.

Tanti nomi menano lontano, indietro, verso il Medio evo. Il Rinascimento, impressionato dall'esilio d'Ovidio, ha ricercato il posto ove egli lo espiò. Alcuni lo credevano corrispondente all'odierna Cetatea Albă, dove trovavasi un lago Vidor. Il cronista Miron Costin lo conosce: „Ovidio ha scritto alcuni libri, facendo permanenza a Cetatea Alba... e dal suo nome deriva quello del lago Vidor". Un'altra opinione riteneva più probabile Tomi la Kiustengea dei Turchi cioè, col lago Siutghiol e la sua isola, ove dicesi che si trovi la tomba del poeta. Viaggiatori del Seicento e del Settecento dimostrano che vi perdura una tradizione ovidiana, collegata alla Dobrogea. Fonti sicure del 1802 e 1803 parlano di un „Laculi Ovidii" e di un „lagoul Ovidouloni", in cui facilmente vanno riconosciute le forme rumene: „Lacul lui Ovidiu" e „Lacul Ovidiului", Rendendole, gli stranieri le hanno sformate; ma certo è che coloro dai quali le sentivano erano Rumeni, assai antichi, collocati e numerosi nei pressi di Costanza, verso gli inizi dell'Ottocento, perchè una simile tradizione di nomi geografici vi sia possibile.

I Rumeni del Torontal serbo

di Nicolai Roman (Vârşeţ, S. H. S.)

Il Banato è stato diviso dal trattato di Sèvres, fra la Romania e la Serbia.. Mentre però nel Banato rumeno, più grande e più popolato, sono rimasti meno di 40.000 Serbi, in quello serbo vivono oltre 150.000 Rumeni. Ci vivono assai difficilmente!

Il Banato serbo dividesi in tre regioni: i Boschi, la Pusta ed il Torontal settentrionale. In quest'ultimo sono siti sette villagi rumeni, dei quali tre senza nessun miscuglio di popolazioni straniere. I Rumeni vi salgano a circa 20.000 e si dicono „Bufeni", cioè Olteni, senza che siano tutti provenienti dall'Oltenia. La lingua è quella locale, mentre i costumi ed il vestire queli aviti, o influenzati dagli Svabi. Grande vi è il benessere, sconosciuto l'analfabetismo.

APPUNTI

„Il Quadrilatero una piccola Macedonia rumena" risponde ad alcune ingiuste accuse del giornale bulgaro „La Dobrogea" il quale, dinanzi al naturale fenomeno dele emigrazione dei Macedoni nei distretti di Caliacra e Durostor, crede trattarsi di un azione di allontanamento dei Bulgari da quelle parti.

GRAIUL ROMANESC (Das rumänische Wort)
MONATSSCHRIFT DES KULTURVEREINS „GRAIUL ROMÂNESC“
II. Jahrgang, Nr. 7 Juli 1928

AUFSÄTZE

Der Ovidiussee und die Rumänen am Schwarzen Meer

von G Vâlsan, Universitätsprofessor und Mitglied der rum. Akademie

Die Beweise dass die Rumänen zahlreich in Dobrudscha, als Fischer und Hirten, lebten, werden immer häufiger im XVIII. Jahrhundert. Es gibt ein solcher Beweis, der in Verbindung mit dem Namen einer Insel im Mamaiasee steht und eigenartiger ais andere ist. Dieser Name, „Ovidiusinsel“, scheint beim ersten Anblick von ganz neuer Herkunft zu sein, man denkt an die „lateinische Schuli des vorigen Jahrunderts. Es ist aber nicht so.

Viele solcher Namen führen tief ins Mitlelalter hinein. Die Renaissance von der Verbannung Ovids berührt, hat nach der Stelle, wo er gelitten hat, gesucht. Die einen glaubten sie in Akkerman, wo ein See, Vidor genannt, war, entdeckt zu haben. Der rum. Chronikenschreiber Miron Costin kennt ihn: „Ovid hat einige Bücher, da er in Akkerman lebte, geschrieben... und es gibt da nach seinem Namen der See Vidor“. Die andern stimmten für Tomis, die Kinstendja der Türken, mit dem Siutghiolsee und Seiner Insel, wo das Grab des Dichters wäre. Reisende aus dem XVII. und XVIII. Jahrhundert sprechen von einer Ueberlieferung die Ovid in Dobrudscha gelebt zu haben will. Sichere Quellen von 1802 und 1803 enthalten solche Ausdrücke wie „Laculi Ovidii“ und „Lagoul Ovidouloni“, wo leicht die rumänischen Formen „Lacu lui Ovidiu“ şi „Lacul Ovidiului“ erkennbar sind Die Ausländer haben diese Ausdrücke nach ihrer Art, fehlerhaft, wiedergegeben, aber es ist unzweifelhaft das, diejenigen die sie ihnen vermittelten Rumänen waren, alt, sesshaft und iahbreich genug am Anfang des XIX. Jahrhunderts in der Nähe von Konstantza, um solchen Anteil an der örtlichen Topik zu haben.

„Die Rumänen aus dem serbischen Torontal“

von Nicolai Roman (Vârşeţ, S H. S).

Der Banat wurde durch den Vertrag von Sèvres zwischen Rumänien und Serbien aufgeteilt. Aber während im rumänischen Banat, welcher grösser und bevölkerter ist, weniger als 40.000 Serben geblieben sind, leben im serbischen Banat über 150.000 Rumänen. Sie führen ein schweres Leben.

Der serbische Banat besteht aus drei Teilen: Wald, Pusta und dem nördlichen Torontal. In diesem sind sieben rumänische Dörfer, ohne jede Mischung. Es gibt dort ungefähr 20.000 Rumänen, die man „Bufeni“ nennt, dass heisst Olteni, ohne dass alle aus der Oltenia sind. Die Sprache ist die des Ortes und die Sitten und Trachten die alten oder die von den Schwaben beeinflussten. Der Wohlstand ist gross, der Analphabetismus beinahe unbekannt

ANMERKUNGEN

„Das Quadrilater ein kleines rumänisches Mazedonien“, beantwortnt einige unrichtige Beschuldigungen der bulgarischen Zeitung „Dobrogea“, welche glaubt, dass, angesichts des natürlichen Phänomens der Auswanderung der Mazedonier in die Distrikte Caliacra und Durostor, es sich um eine Beseitigung der dortigen Bulgaren handelt.

GRAIUL ROMÂNESC (The Roumanian Speech)
MONTHLY REVIEW OF THE CULTURAL SOCIETY „GRAIUL ROMÂNESC"
Vol. II. No. 7 July 1928

ESSAYS

Lacul Ovidului (Ovid's Lake) and the Roumanians by the Black Sea
by G. Vâlsan, University Professor and member of the Roumanian Academy

Evidences thar numerous Roumanian were to be found in Dobrodja, either as fishermen or shepherds, are increasing during the 18-th century.

One of them, more suggestive than others, is connected with the name of an island in the lake of „Mamaia". The name, „Ovid's island", seems at a first glance to be of recent origin, due to the latin current of the last century. However, it seems so only.

Many names are carrying us way back, toward the Middle Age. The renaissance writters impressioned by the exile of Ovid, tried to locate the place where le has spent it. It was beieived by some to be at „Cetatea Alba" (Ackermann) where there is a lake named Vidor — lake known to our chronicler Miron Costin who says: „Ovid wrote a few books while at Cetatea Albă... and „Vidor" isnamed after him..." Another version mentions, more reasonably, „Tomis" — that is. the „Kiustendge" of the Turks — wirth the lake Siutghiol and its island, place where the grave of the poet is supposed to be. The travellers of the 17-th and 18-th century were mentioning the existence of a tradition about Ovid in connection with Dobrodja. Sources of authority from 1802 and 1803 are talking about „Laculi Ovidii" and „Lagoul Ovidouloni", easy to recognize as the roumanian forms of „Lacul lui Ovid" and „Lacul Ovidiului".

The foreigners, while expressing these names, have altered them. However there is no room for doubt, that a rendering of such geographical namens could not happen unless they were heard from Roumanian people — the old and numerous settlers around Constantza, at the begining of the 19-th century.

The Roumanians from the Serbian Torontal
by Nicolas Roman (S. H. S.)

The treaty of Sèvres divided the Banat between Roumania and Serbia. However, while in the Roumanian Banat, larger and more populated, were left less than 40.000 serbs, in the Serbian Banat are living over 150.000 Roumanians, and living hard.

The Serbian Banat is divided in three districts: Padurea, Pusta and the Upper Torontal. There are in the latter, seven Roumanian villages, three of them with no foreign blood at all. Their population is of about 20.000 and they call themselves „Bufeni" which means „Olteni", although not all of them are from Oltenia. Their old, customs and habits have suffered the swabish influence. They are all well - to - do and the illiterates are elements almost unknown.

NOTES

„The Cadrilater a small roumanian Macedonia" is answering to the unjust critics of the bulgarian newspaper „Dobrodjea", which will believe that the natural fenomenon of Macedonian immigration in the districts of Caliacra and Durostor is an action for throwing out the Bulgarians living there.